

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

*Гордієнко В.П., старший викладач
ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»*

Перед суспільством в усі часи виникала проблема раціонального використання природних ресурсів, у тому числі і земельних, вирішення якої давало б змогу максимально задовольнити матеріальні і духовні потреби людини. Така проблема виникає і на сучасному етапі розвитку на будь-якому рівні – державному, регіональному і локальному. Сучасне використання земельних ресурсів не відповідає вимогам раціонального природокористування. Порушено екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових насаджень, що негативно впливає на стійкість агроландшафтів.

Україна відноситься до Європейських держав з найвищою розораністю земель, яка досягає 53,8% всього земельного фонду, у тому числі 77,8% сільськогосподарських угідь. Для порівняння: розораність території США – 19,8%, частка сільськогосподарських угідь – 45,6 % від території держави; розораність території Великобританії, Франції, ФРН – від 24,1 до 33,1%, Росії – 7,8%, Канади – 4,6%. [1]. Одним із яскраво виражених прикладів високого рівня сільськогосподарської освоєності й розораності території є Сумська область. Наукою і практикою доведено, що при підвищенні сільськогосподарської освоєності й розораності земельних угідь істотно знижується екологічна стійкість ландшафтів [2].

Більша частина Сумської області знаходиться в лісостеповій зоні, яка є сприятливою для розвитку сільськогосподарського виробництва. Проте, надмірне антропогенне навантаження на земельні ресурси у більшості областей Лісостепу, у т. ч. і в Сумській області, привело до порушення

оптимальних, екологічно обґрунтованих співвідношень земельних угідь. Оптимальне відношення дестабілізуючих чинників (рілля, сади) до стабілізуючих (природні кормові угіддя, ліси, лісосмуги), повинно бути менше одиниці. Це означає, що розораність території має становити для лісостепової зони України 40 – 45% від загальної площі [3]. Дані таблиці 1 свідчать про те, що у Сумській області з загальної площі 2383,2 тис. га доля ріллі складає 51,8% (1234,2 тис. га) та 72,5% від площі сільськогосподарських угідь. Сіножаті, багаторічні насадження і пасовища займають лише 27,5% сільськогосподарських угідь.

1. Розподіл земельного фонду Сумської області за функціональним використанням

Функціональне використання земель	Роки			
	2000		2008	
	всього, тис. га	% до загальної площі області	всього, тис. га	% до загальної площі області
Землі сільськогосподарського призначення	1751,8	73,5	1743,9	73,2
з них: сільськогосподарські угіддя	1710,5	97,6	1703,0	97,6
у.т.: рілля	1317,8	77,0	1234,2	72,5
багаторічні насадження	24,8	1,4	24,5	1,4
сіножаті	196,1	11,5	275,8	16,2
пасовища	171,7	10,1	168,3	9,9
Ліси та інші лісовкриті площі	448,5	18,8	456,5	19,2
Забудовані землі	84,2	3,5	83,1	3,5
Відкриті заболочені землі	61,6	2,6	62,9	2,6
Під водою	31,1	1,3	30,8	1,3
Інші землі	0,2	0,008	6,0	0,2
Разом територія	2383,2	100	2383,2	100

Варто відмітити, що у 2008 році частка земель сільськогосподарського призначення зменшилась на 0,3% і склала 73,2% (1743,9 тис. га). Основною причиною таких змін є кризові явища в економіці, внаслідок яких сільськогосподарське виробництво залишається інвестиційно не привабливим, що позначається на залученні земельних ресурсів у господарський обіг. Позитивним моментом зміни структури земельного фонду області є збільшення лісів та лісовкритих площ (на 01.01.2008 р. вона становила 19,2% (456, тис. га), що на 0,4% більше від показника на

01.01.2000 р.). Здебільшого такі зміни відбуваються за рахунок заліснення малопродуктивних земель, частка яких у структурі земель сільськогосподарського призначення є досить значною. Отже можна говорити про покращення екологічної ситуації за рахунок підвищення асиміляційної здатності навколишнього середовища, що є актуальним питанням в умовах надмірного антропогенного навантаження.

Період з 1991 по 2008 рік характеризується виникненням господарств ринкового типу, великої кількості користувачів та власників земельних угідь. Відповідно відбуваються зміни у структурі земельних угідь (табл. 2).

2. Структура земельного фонду Сумської області за землекористувачами і власниками

	Роки					
	1995		2000		2008	
	тис.га	%	тис.га	%	тис.га	%
Сільськогосподарські підприємства	1752,0	73,5	1720,7	72,20	816,2	34,25
Громадяни	230,5	9,67	243,9	10,23	669,0	28,07
Заклади, установи, організації	8,2	0,34	12,9	0,54	14,1	0,59
Промислові та інші підприємства	47,5	2,0	56,9	2,39	44,6	1,88
Землі природоохоронного призначення	1,3	0,05	1,3	0,05	7,9	0,33
Лісгосподарські підприємства	284,9	12,0	285,3	11,98	440,7	18,49
Водогосподарські підприємства	1,0	0,04	1,1	0,05	1,8	0,08
Спільні підприємства	-	-	1,4	0,06	5,2	0,21
Землі запасу	57,8	2,4	59,7	2,50	383,6	16,1
Всього земель	2383,2	100	2383,2	100	2383,2	100

Станом на 01.01.95 року у користуванні сільськогосподарських підприємств знаходилось 73,5% (1752,0 тис. га), у користуванні громадян 9,67% (230,5 тис. га). Вже в 2000 році частки склали відповідно 72,19% (1720,7 тис га) та 10,23% (243,9 тис. га), а в 2008 році – 34,25% (816,2 тис. га) та 28,07% (669,0 тис. га). За досліджуваний період відбулося збільшення земель природоохоронного призначення, що є позитивним моментом у покращенні екологічної стабільності області. Так, у 2008 році вони становили 7,9 тис. га, що на 6,6 тис. га більше від рівня 1995 року.

У складі орних земель Сумської області чорноземи та темно-сірі опідзолені ґрунти, які є найбільш родючими у світі, становлять 69,5%.

Маючи у своєму потенціалі ґрунти такої родючості Сумська область може і повинна зайняти лідируючі позиції у виробництві рослинної та тваринної продукції. Нажаль, переважно екстенсивний напрям використання земельних ресурсів, їх безплатність для всіх землекористувачів, відсутність надійного господаря і дбайливого власника землі привели до гострої еколого-економічної кризи у землекористуванні Сумської області.

Вплив складу угідь на екологічну стабільність території, стійкість якої залежить від сільськогосподарської освоєності земель, розораності і інтенсивності використання угідь, проведення меліоративних і культуртехнічних робіт, забудови території, характеризується коефіцієнтом екологічної стабільності [4]. Відповідно можна стверджувати, що даний коефіцієнт характеризує рівень інтенсивності використання землі, який є показником, аналогічним фондооснащеності. Результативність господарювання на землі характеризується розміром валової продукції, урожайністю. Коефіцієнт інтенсивності використання землі обчислюють відношенням площі орних земель та інших видів угідь до загальної площі сільськогосподарських угідь. Середній коефіцієнт екологічної стабільності території України 0,40, тобто вона визначається як нестійко стабільна, що свідчить про недостатню екологічну стабільність нашої держави [2].

Проведені розрахунки коефіцієнта екологічної стабільності Сумської області свідчать не на користь того, що землекористування адаптовано до зовнішнього середовища (табл. 3).

3. Розподіл районів Сумської області за величиною екологічної стабільності

Райони	Величина коефіцієнта екологічної стабільності території	Екологічна стабільність території
Білопільський	0,28	нестабільна
Буринський	0,30	нестабільна
Великописарівський	0,33	нестабільна
Глухівський	0,43	нестійко стабільна
Конотопський	0,39	нестійко стабільна
Краснопільський	0,50	нестійко стабільна

Кролевецький	0,56	середньо стабільна
Лебединський	0,45	нестійко стабільна
Липоводолинський	0,32	нестабільна
Недригайлівський	0,35	нестійко стабільна
Охтирський	0,42	нестійко стабільна
Путівльський	0,46	нестійко стабільна
Роменський	0,35	нестійко стабільна
Середино-Будський	0,59	середньо стабільна
Сумський	0,41	нестійко стабільна
Тростянецький	0,50	нестійко стабільна
Шосткинський	0,54	середньо стабільна
Ямпільський	0,55	середньо стабільна
Сумська область	0,43	нестійко стабільна

Коефіцієнт екологічної стабільності Сумської області становить 0,43, що свідчить про нестійку екологічну стабільність, яка є наслідком високого рівня сільськогосподарського освоєння та розораності території. Варто відмітити, по території області коефіцієнт екологічної стабільності неоднаковий. Найбільше його значення має Середино-Будський район (0,59), найменше – Білопільський район (0,28). Більшість районів області є нестійко стабільними, території Білопільського, Буринського, Великописарівського, Липоводолинського районів є нестабільними і тільки чотири райони (Кролевецький, Середино-Будський, Шосткинський, Ямпільський) є середньо стабільними.

Отже, поліпшити екологічну ситуацію можливо за рахунок збільшення у структурі земель частки екологічно стійких угідь (лісів, природних сіножатей і пасовищ, водойм), тому що вони сприятливо впливають на екологічний стан прилеглої земельної території. Відповідно, головною умовою раціонального використання і охорони земельних ресурсів є організація землеустрою на основі ландшафтного підходу. Саме цей підхід дозволяє сформулювати оптимальні земельні відносини, які сприятимуть підвищенню стійкості навколишнього природного середовища.

Список використаних джерел

1. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: Інформаційно-аналітичний збірник [Текст] / За ред. П.Т. Саблука та ін.- К.: ІАЕ, 2003. – С. 106.
2. Сохнич А.Я., Тібілова Л.М. Ландшафтно-екологічні аспекти управління земельними ресурсами [Текст] // Економіка АПК. – 2006. - №5. – С. 27-28.
3. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Лісостепу України [Текст] / Ред. М.В. Зубець. – К.: Логос, 2004. – С. 88-91.
4. Підвищення ефективності використання, відтворення і охорони земельних ресурсів регіону [Текст] / П.П. Борщевський, М.О. Чернюк, В.М. Заремба та ін. - К.: Аграрна наука, 1998. – С. 20.

Гордієнко, В.П. Еколого-економічні аспекти удосконалення регіонального землекористування [Текст] / В.П. Гордієнко // Матеріали одинадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників. – К.: Інститут аграрної економіки, 2009. – С. 503–507.